

27. 7. 62

Om "moraliskt mod"

Herbert Tingstens artikel om moraliskt mod den 17 juli på kultursidan föranledde ett genmäle från Ulf Brandell (20/7). Här följer Herbert Tingstens kontrareplik.

DEN DEFINITION på moraliskt mod som Ulf Brandell utgår från är som jag betonat inte min, utan hämtad ur Svenska akademins ordbok. Jag finner den emellertid bra om den inställs i sitt rimliga sammanhang. Med moraliskt mod — i motsats till fysiskt mod — avses i första hand en självständighet som inte väjer för "allmän fördömdelse av den handlande, utan att påföljden blir reaktioner av rent fysisk art". Men det synes mig självfallet att med moraliskt mod menas också en självständighet som beivras genom både "allmän fördömdelse" och "fysiska påföljder". Hur egendomlig definitionen blir om den tolkas så snävt som Brandell gör, det framgår av att man i så fall till de citerade orden kunde lägga satsen: "om även fysiska påföljder såsom misshandel, fängelse eller dödsstraff uppstår, föreligger inte längre moraliskt mod." En annan sak är att man i detta senare fall kan tala om en blandning av moraliskt och fysiskt mod och att det är främst på den ena sidan av reaktionen — ostracismen — som vi tänker vid användningen av ordet moraliskt mod. En man som handlar i strid mot den härskande opinionen äger förvisso moraliskt mod, även om han blir både allmänt fördömd och straffad med plågor och död. Men naturligtvis har Brandell rätt i att uttrycket närmast är tillskuret för samhällsformer där nonkonformismen blott ansåts av moraliska reaktioner.

Därmed faller, synes det mig, Brandells resonemang om att med Hitlers seger det var "praktiskt taget... slut med det moraliska modet i Tyskland för tolv år framåt". Detta uttrycksätt är inkorrekt, även om man följer den Brandellska tankelinjen: visst fanns utrymme för ett mod som inte behövde eller måste räkna med "fysiska påföljder"; man kunde bli "kaltgestelt" utan misshandel eller död på grund av bristande följsamhet, bristande aktivitet i sin anslutning till regimen. Men enligt den definition som synes mig vara den enda rimliga fanns utrymme för moraliskt mod i Tyskland och andra diktaturer även genom handlingar eller åsikter som ledde till koncentrationsläger eller avrättning. Skillnaden mellan sådana stater och demokratierna är att det i de senare är så relativt lätt och riskfritt med moraliskt mod. Just därför synes mig Mackenzie ha rätt

i sin kritik av dem som klagat över bristen på moraliskt mod i nazismens Tyskland (och andra liknande regimer) och samtidigt bröstar sig över det moraliska modet hos demokratiska politiker och publicister som på sin höjd löper risken att stöta sina väljare och sin läsekrets.

Moraliskt mod måste gälla något anständigt, något aktningsvärt, skriver Brandell. Påståendet ligger bra nära tanken att moraliskt mod måste stå i "det rättas tjänst". Men någ kan vi väl erkänna en god egenskap hos en person — mod, konsekvens, ärlighet eller vad som helst — utan att gilla hans verksamhet. Frågan löses enkelt genom tanken att moraliskt mod är bra, men att det för oss alla finns värden som tar över. Att en mördare är fysiskt modig hindrar oss inte att fördöma honom. Jag vill gärna understryka att det finns andra olustiga varianter av moraliskt mod. De mera systematiska kättarna, skrev jag i en ledare den 27 juli 1958 i anknytning till Kennedys bok, "vänjer sig vid att med en något extravagant samvetsömhet uppträda som ensamma och ädla riddare... att ge vika för varje frestelse att säga sin ofrånkomliga mening... I lyckliga fall betraktas sådana flygande holländare som väckare av samveten i nya och kritiska lägen, i olyckliga som galningar, utmärkta mera av dåligt omdöme än av god karaktär."

Brandells exempel med Segerstedt synes mig felaktigt. Låt oss säga att Segerstedt led av "fastläsning" — detta berodde i så fall inte på hans moraliska mod, utan på att han blev "fast" i en viss frågeställning.

Dr Stockman illustrerar enligt både min och Brandells mening hur lätt rättfärdigheten blir egenrättfärdighet, det moraliska modet högmod och övermod. Men jag är inte säker på att Ibsen såg honom på det sättet.

HERBERT TINGSTEN

13 4.8.62

Då livet var ljvt

FRANSKA AKADEMIN har, i högre grad än den svenska, bevarat traditionen om inval av vad Tegnér kallade de blå banden, aristokrater och dignitärer, som skall ge glans åt församlingen av författare och professorer. Det är samma teknik som då man vid utnämningen av hedersdoktorer i Sverige väljer inte bara sådana "som hatten pryder", utan också framstående personer utan vetenskapliga meriter "som pryder hatten". Den sociala och politiska prestige förmåls på detta sätt med den kulturella, och äran fördubblas genom kombination av rang och prestation.

Just nu påstås Franska akademien söka efter en hertig, till nöds efter en markis eller en greve. Anledningen är att dess främste aristokrat, hertig de la Force, dog i höstas, 83 år gammal. Ätten de la Force hör sedan åtskilliga århundraden till Frankrikes förmåsta, med marskalkar, kungagunstlingar och till och med, på 1600-talet, en akademiledamot på stamtavlan. Den dode hertigen, markis före faderns död, kunde på grund av fysiska svagheter inte bli officer, som rojalist ville han inte tjäna republiken i diplomatin, och något tredje ståndsmässigt yrke fanns inte. Han blev historisk amatör, utnyttjade familjearkiven för att skriva några skickliga och läsbara biografier, uppvaktade de akademiska celebriteterna och fick i fyrtiårsåldern anlägga den gröna fracken.

de la Force fullbordade före sin död första bandet av sina memoarer, och boken publicerades under titeln *La fin de la douceur de vivre* (Plon, 12 franc). Minnena gäller alltså den sista tid då det ännu var ljvt att leva, tiden före första världskriget (1878—1914). Med fog kan de la Force tillbakavisa Talleyrands ord om att den som inte levat före 1789 års revolution saknade erfarenhet av livets behag. Det var i den hertigliga miljön trevligt ännu omkring år 1900.

Jag tror mig aldrig ha läst en

bok från senare tid där förmåmnet och rikedom så självfallet dominerar: furstar, hertigar, markiser, grevar, en och annan baron, alla med "hotell" i Paris och gods i landsorten, inga ofrälse utom namnlösa betjänter, skogvaktare och underlydande bönder samt ett par namngivna författare och forskare, som var smickrade över att få ge råd och uppmuntran åt den unge markisen. Till de ytterst få episoder där någon ironi lyser fram är författarens möte med Barrès och några andra kulturhjältar; markisen väntar sig stora och smällrika tankar, men får bara höra skvaller om nästa akademival. Man får vara med om de små familjemiddagarna: placering efter rang, stor toalet, betjänter bakom varje stol, tre köttträter obligatoriska på en matsedel som nu nog inte har sin like i världen. Jakterna beskrivs: med drevkarlarna, som samlar de djur som skall nedläggas till ett litet område, med skyttarna, som på några timmar kan avverka tusentals fasaner: de får sina gevär omladdade av betjänterna och kan skjuta oavbrutet och nästan utan att sikta, eftersom himlen ovanför dem förmörkas av de flyende fåglarna. Allt är "luxe, calme et volupté". Arbetare i ordets vanliga mening finns inte, "de fattiga" representeras av tjänstefolk och underlydande, gladda över att få tjäna sina ädla herrar, som ger dem hjälp då de har det svårt och gör dem lyckliga genom vänliga ord, goda råd och översändning av närmande soppor och överblivna stekar till de sjuka. Här finns bokstavligen inte ett ord om det proletariat som hotade aristokratin lugn och livets ljvhet. Ingen memoar från 1700-talet kan vara mera aningslöst idyllisk.

Men trots bokens begränsning — för att inte säga inskränkthet — blir man, eller åtminstone jag, inte irriterad. Författarens syn på sin miljö är så oskuldsfull och okonstlad att läsaren grips av ett slags sympati. de la Force tycks inför sin familj och sina släktingar